

On Hedinci Söz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۖ
وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا¹
وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ²

Bu söz, iki yüce makam ve parlak bir zeylden³ ibarettir.

[BİRİNCİ MAKAM]

Hâlık-ı Rahîm, Rezzak-ı Kerîm ve Sâni-i Hakîm, şu dünyayı ruhlar âlemi ve ruhaniler için bir bayram, bir şenlik yeri suretinde yaratıp bütün isimlerinin benzersiz nakışlarıyla süslemiştir. Küçük-büyük, ulvî-süflî her bir ruha, kendilerine münasip ve o bayramdaki ayrı ayrı sayısız güzellik ve nimetten istifade etmeye uygun, kabiliyetlerle ve duyularla donatılmış birer beden giydirir, cismanî birer vücut verir, onları bir defalığına o seyir yerine gönderir.

Zaman ve mekân yönüyle pek geniş olan o bayramı asırlara, senelere, mevsimlere, hatta günlere, kıtalara bölerek her bir asrı, seneyi, mevsimi, hatta bir yönüyle her bir günü ve kıtayı bir canlı türüne ve

¹ “Biz, dünyada bulunan her şeyi ona bir zinet kıldık. Böylece insanlardan kimin daha iyi iş yapacağını ortaya koymak istedik. Ve elbette Biz onun üstünde ne varsa hepsini kupkuru yapıp dümdüz edeceğiz.” (Kehf sûresi, 18/7-8)

² “Dünya hayatı bir oyun ve oyalanmadan başka bir şey değildir.” (En’âm sûresi, 6/32)

³ **Zeyl:** İlave.

sanatla yaratılmış bitkilere resmigeçit tarzında büyük bir bayram yapmıştır. Bilhassa yeryüzü, hele bahar ve yaz mevsiminde, küçük varlık türleri için öyle şaşaalı ve sürekli yenilenen bir bayram yeridir ki, yüce tabakalardaki ruhanileri, melekleri ve gökyüzü sakinlerini seyre çekecek bir cazibe gösterir. Ve tefekkür edenler için öyle şirin bir mütalaa yeri olur ki, akıl tarif etmekten acizdir.

Fakat bu ilahî ziyafet ve Rabbanî bayramda, Rahman (rahmeti bütün varlıkları kuşatan) ve Muhyî (hayatı veren, ölümden sonra tekrar hayat bahşeden) isimlerinin tecellilerine karşılık, Cenâb-ı Hakk'ın Kahhar (mutlak hâkimiyet sahibi, kahredilecekleri kahreden) ve Mümît (ölümü yaratan) isimleri, ayrılık ve ölümün yüzüyle görünür. Bu ise ⁴ *وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ* ayetinde ifade edilen, rahmetin enginliğine görünüşte uygun düşmüyor. Fakat hakikatte birkaç yönden uygundur. Onlardan biri şudur:

Sâni-i Kerîm, Fâtır-ı Rahîm, her bir canlı türünün resmi geçit nöbeti bittikten ve o resmi geçidin maksadı olan neticeler alındıktan sonra, onların büyük kısmını merhametli bir şekilde dünyadan nefret ettirip usandırıyor, istirahatata meylettiriyor ve başka bir âleme göçmek için onlara bir şevk ihsan ediyor. Ve hayat vazifesinden terhis edildikleri zaman, ruhlarında asıl vatanları olan ahiret âlemine karşı şevk veren bir meyil uyandırıyor.

Nasıl ki, vazife uğrunda, cihad yolunda ölen bir askere şehitlik rütbesi vermek ve kurban olarak kesilen bir koyuna ahirette cismanî ve bâki bir vücut giydirerek onu sırat üstünde, sahibine burak olma ve bineklik mertebesiyle mükâfatlandırmak o Rahman'ın sonsuz rahmetinden uzak değildir.⁵ Aynen öyle de, kendilerine mahsus, Rableri tarafından verilmiş fitrî vazifelerinde, ilahî emirlere itaatleri sırasında telef olan ve şiddetli sıkıntı çeken diğer canlılara ve hayvanlara da, kendilerine göre bir çeşit ruhanî mükâfat ve kabiliyetlerine göre bir manevî ücret vermek, Cenâb-ı Hakk'ın o tükenmez rahmet hazinesinden uzak değildir. Ta ki, dünyadan ayrıldıkları için çok incinmesin, belki buna memnun olsunlar.

⁴ "Rahmetim her şeyi kaplar." (A'râf sûresi, 7/156)

⁵ "Kurbanlarınızı hoş tutun, zira onlar Sırat köprüsünde sizin bineklerinizdir." anlamındaki hadis için Bkz. ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/85.

لَا يَغْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ

Nitekim ruh sahiplerinin en şerefli olan ve şu bayramlardan hem mahiyet hem nicelik yönüyle en çok istifade eden insanın, dünyaya çok tutkun ve bağlı olduğu halde, dünyadan nefret duyması ve bâki âleme geçmeyi arzulaması için Cenâb-ı Hak rahmetinin eseri olarak ona bir şevk vaziyeti verir. İnsanlığı gaflet karanlığında boğulmamış bir kimse, bu halden faydalanır. Dünyadan kalb huzuru ile gider. Şimdi, o hali netice veren hususlardan beşini misal olarak söyleyeceğiz.

Birincisi: Cenâb-ı Hak, ihtiyarlık mevsimiyle, dünyevî, güzel ve cazibeli şeylerin üstündeki fânîlik, yokluk damgasını ve acı mânâyı göstererek insanı dünyadan ürkütüp o fâniye bedel, bir bâkiyi talep ettirir, aratır.⁷

İkincisi: İnsanın alâka duyduğu dostlarından yüzde doksan dokuzu dünyadan ayrılıp başka bir âleme yerleştikleri için, o ciddi muhabbetin sevgiyle, insana, dostlarının gittiği yere karşı bir şevk ihsan edip ölümü ve eceli sevinçle karşılatır.⁸

Üçüncüsü: İnsana sonsuz zayıflığını ve acizliğini bazı şeylerle hissettirip hayat yükünün ve yaşamak vazifesinin ne kadar ağır olduğunu göstererek istirahatata ciddi bir arzu ve başka bir diyara gitmeye samimi bir şevk verir.

Dördüncüsü: İnanmış insana iman nuru ile gösterir ki:

Ölüm bir idam, bir yok oluş değil, mekân değiştirmedir. Kabir, karanlık bir kuyu ağzı değil, nuranî âlemlerin kapısıdır. Dünya ise bütün gösterişiyle, ahirete kıyasla bir zindan hükmündedir.⁹ Elbette, dünya zindanından cennet bahçelerine çıkmak, cismanî hayatın boğucu telaş ve ızdırabından bir rahat âlemine, ruhların yükseklerde gezeceği bir meydana geçmek ve mahlûkâtın sıkıntı veren gürültüsünden sıyrılıp Rahman'ın huzuruna gitmek, bin can ile arzu edilecek bir seyahat, hatta bir saadettir.

Beşincisi: Kur'an'ı dinleyen insana, Kur'an'daki hakikat ilmi ve

⁶ Hiç kimse gaybı bilemez, gaybı yalnız Allah bilir.

⁷ Bkz. Âl-i İmran sûresi, 3/185; Hadid sûresi, 57/20.

⁸ Bkz. Yûnus sûresi, 10/7-11.

⁹ Bkz. Tevbe sûresi, 9/38; Nahl sûresi, 16/30; Furkan sûresi, 25/15; Ankebût sûresi, 29/64; Muhammed sûresi, 47/36.

nuruyla dünyanın mahiyetini bildirerek ona aşk ve alâka duymanın pek mânâsız olduğunu anlatır.¹⁰ Yani insana şöyle der ve şunları ispat eder:

“Dünya, Samed Yaratıcının bir kitabıdır. Harfleri ve kelimeleri kendilerine değil, başka bir Zât’a, O’nun sıfatlarına ve isimlerine delildir. Öyleyse mânâsını bil, al; nakışlarını bırak, git!

Hem dünya bir tarladır.¹¹ Onu ek, mahsulünü al, muhafaza et; kalan pislüğünü at, aldatıcı yüzüne kıymet verme!

Hem dünya birbiri ardınca, sürekli gelip geçen aynalar bütünüdür. Öyleyse onlarda tecelli edeni bil, O’nun nurlarını gör! O aynalarda görünen isimlerin tecellilerini anla, sahibini sev ve yok olmaya, kırılmaya mahkûm olan o cam parçalarından alâkanı kes!

Hem dünya seyyar bir ticarethanedir. Öyleyse alışverişini yap, dön... Ve senden kaçan, sana iltifat etmeyen kabilelerin arkasından beyhude koşma, yorulma!

Hem dünya geçici bir seyir yeridir. Öyleyse ona ibret nazarıyla bak ve görünen, çirkin yüzüne değil; Cemîl ve Bâkî Yaratıcısına bakan gizli, güzel yüzüne dikkat et, hoş ve faydalı bir gezinti yap, dön... O güzel manzaraları ve güzel şeyleri gösteren perdelerin kapanmasıyla akılsız çocuk gibi ağlama, meraka düşme!

Hem dünya bir misafirhanedir. Öyleyse onu yapan, kullarını orada misafir eden Kerîm Zât’ın izni dairesinde ye, iç, şükret; kanunu dairesinde hareket et... Sonra arkana bakma; çık, git... Saçma sapan, fuzuli bir şekilde her şeye karışma. Senden ayrılan ve sana ait olmayan şeylerle mânâsızca uğraşma ve dünyanın geçici işlerine bağlanıp boğulma!”

Cenâb-ı Hak, bu gibi açık hakikatlerle dünyanın içyüzündeki esrarı gösterip ondan ayrılmayı gayet hafifleştirir, hatta kalbi uyanık olanlara sevdirebilir ve her şeyde, her icraatında rahmetinin bir izi bulunduğunu gösterir.

İşte Kur’an şu beş hususa işaret ettiği gibi, başka hususi yönlerle de ayetleriyle işarette bulunuyor.

Yazıklar olsun o kimseye ki, şu beş husustan bir hissesi olmaya!..

¹⁰ Bu konudaki bazı ayetler için Bkz. Âl-i İmran sûresi, 3/14; Kehf sûresi, 18/45-46; Tâhâ sûresi, 20/131.

¹¹ “Dünya, ahiretin tarlasıdır.” mânâsındaki hadis için Bkz. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Dîn* 4/19; es-Sehâvî, *el-Makâsîdü’l-hasene* s.497; Aliyyülkârî, *el-Esrâru’l-Merfûa* s. 205.

ON YEDİNCİ SÖZ'ÜN İKİNCİ MAKAMI^{12 HAŞİYE}

*Bırak biçare feryadı, belâdan gel, tevekkül kıl.
Zira feryat belâ içinde, hata içinde belâdır, bil.*

*Belâ vereni buldunsa, lütuf içinde, safâ içinde belâdır, bil.
Bırak feryadı, şükür kıl bülbüller gibi, daima keyfinden güler
hep gül mül.*

*Eğer bulmazsan, bütün dünya cefâ içinde, fenâ içinde hebâdır, bil.
Cihan dolusu belâ başındayken, ne bağırsın küçük bir
belâdan? Gel, tevekkül kıl.*

*Tevekkülle belânın yüzüne gül ki o da gülsün.
O güldükçe küçülür, eder tēbeddül.¹³*

*Bil, ey bencil! Bu dünyada saadet, terk-i dünyada.
Hakkı tanıyorsan, O kâfidir, bıraksan da bütün eşya lehinde.*

*Eğer bencil ve kibirliysen helâk sebebidir, ne yaparsan bütün
eşya aleyhinde.*

Demek terki gerektir, her iki halde bu dünyanın.

*Terki demek: Hüdâ mülkü, O'nun izni, O'nun namıyla bakmaktır.
Ticaret istiyorsan eğer, şu fâni ömrünü bâkiye çevirmektir.*

*Eğer nefesine talipsen çürüktür, hem temelsiz de.
Eğer âfâki¹⁴ istersen, fenâ damgası üstünde.*

*Demek değmez ki alınsın, çürük maldır hep bu çarşıda.
Öyleyse geç, iyi mallar dizilmiş arkasında.*

¹² HAŞİYE Bu ikinci makamdaki parçalar şiire benzer, fakat şiir değildir. Manzum şekilde kasten yazılmadılar. Belki hakikatlerin tam bir intizamla ifade edilmesi için bir derece manzum şekil aldılar.

¹³ Değişmek.

¹⁴ Ufuklar. Dış dünya.

Siyah Dutun Bir Meyvesi

O mübarek dut ağacının başında Eski Said,
Yeni Said lisanıyla söylemiştir.

*Muhatabım Ziya Paşa değil, Avrupa meftunlarıdır.
Konuşan nefsim değil, Kur'an talebeleri namına kalbidir.*

*Geçen Sözler hakikattir, sakın şaşma, hududunu sakın aşma.
Ecnebinin fikrine sapma, dalâlettir kulak asma, eder elbet seni
pişman.*

*Görürsün en nurlu, zekâda bayraktarın olan,
O hayretten der ki her zaman: "Eyvah, kimden kime şikâyet
edeyim, ben dahi şaştım!"*

*Kur'an dedirtir, ben de derim, hiç de çekinmem.
O'ndan O'na şikâyet ederim, senin gibi şaşmam.*

*Hak'tan Hakk'a feryat ederim, haddimi aşmam.
Yerden göğe dava ederim, senin gibi kaçmam.*

*Ki, Kur'an'da dava hep nurdan nuradır, senin gibi caymam.
Kur'an'dadır hak hikmet, ispat ederim, ona zıt felsefeyi beş para
saymam.*

*Furkan'dadır elmas hakikat, canımdan aziz bilirim, senin gibi
satmam.*

Halktan Hakk'a yolculuk ederim, senin gibi sapmam.

*Dikenli yolda uçarak giderim, senin gibi basmam.
Yerden Arş'a şükran ederim, senin gibi asmam.*

*Ölüme, ecele dost bakarım, senin gibi korkmam.
Kabre gülerek girerim, senin gibi ürkmem.*

*Ejderha ağızı, vahşet yatağı, hiçlik boğazı; senin gibi görmem.
Ahbaba kavuşturur beni, kabre darılmam, senin gibi kızmam.*

Rahmet kapısı, nur kapısı, Hak kapısı, ondan sıkılmam, geri çekilmem.

Bismillâh diyerek çalışıyorum,^{15 HAŞİYE} arkama bakmam, dehşet de duymam.

Elhamdülillâh diyerek rahat bulup yatacağım, zahmet çekmem, korkmam.

“Allahu Ekber” diyerek haşir ezanını işitip kalkacağım,^{16 HAŞİYE} o büyük mahşerden çekinmem, o muazzam mescitten çekilmem.

Yezdan’ın¹⁷ lütfu, Kur’an’ın nuru, imanın feyzi sayesinde hiç üzülmem.

Durmayıp koşacağım, Rahman’ın Arş’ının gölgesine uçacağım, senin gibi şaşmam, inşallah.

---

¹⁵ HAŞİYE Eyvah diyerek kaçmıyorum.

¹⁶ HAŞİYE İsrail’in ezanını haşir şafağında işitip “Allahu Ekber” diyerek kalkacağım. O büyük namazdan çekilmem, herkesin toplanacağı o en büyük meydandan çekinmem.

¹⁷ Cenâb-ı Hak.

Kalbe Farsça Gelen Bir Münâcât

هَذِهِ الْمُنَاجَاةُ تَخَطَّرَتْ فِي الْقَلْبِ هَكَذَا بِالْبَيَانِ الْفَارِسِيِّ

*Bu münâcât kalbe Farsça geldiğinden öyle yazılmıştır.
(Daha önce basılmış olan Hubab Risalesi'nde yer almıştı.)*

يَا رَبِّ! بَشَّسْ جِهَتِ نَظْرِي مِي كَرْدَمِ، دَرْدِ خُوْدَرَا دَرْمَانِ نَمِي دِيدَمِ

Ya Rab! Tevekkülsüz, gafletle, kendi sınırlı iktidar ve irademe dayanıp derdime derman aramak için “cihet-i sitte”¹⁸ denilen altı yönüme baktım. Maalesef derman bulamadım. Bana mânen denildi ki: “Derman olarak yetmez mi dert sana!”

دَر رَاسْتِ مِي دِيدَمِ كِه: دِي رُوْرُ مَزَارِ پَدَرِ مَنَسْتِ

Evet, sağımdaki geçmiş zamanda teselli bulmak için gafletle oraya baktım. Fakat dünkü gün bana babamın kabri, geçmiş zaman ise ecdadımın büyük mezarı şeklinde göründü. Teselli yerine yalnızlık ve korku verdi.

HÂŞİYE İman o yalnızlık ve korku veren büyük mezarı dostların toplandığı nurlu, aşına bir meclis olarak gösterir.

وَدَرِ چَپِ دِيدَمِ كِه: فَرْدَا قَبْرِ مَنَسْتِ

Sonra sol tarafımdaki geleceğe baktım. Derman bulamadım. Ertesi gün benim kabrim; istikbal ise akranlarımdın ve gelecek neslin büyük mezarı suretinde görünüp bana dostluk değil, yalnızlık ve korku hissi verdi.

HÂŞİYE İman ve onun verdiği huzur, o dehşetli, büyük mezarın, sevimli sadet saraylarına Rahman'ın bir daveti olduğunu gösterir.

وَإِيْمُرُوْرُ: تَابُوْتِ جِسْمِ پُرِ اضْطِرَابِ مَنَسْتِ

Soldan da hayır görünmediğinden, içinde bulunduğum güne baktım. Gördüm ki, şu gün âdeta bir tabuttur; can çekişmekte olan cismin cenazesini taşıyor.

HÂŞİYE İman, o tabutu bir ticarethane ve şaşaalı bir misafirhane şeklinde gösterir.

بَرِ سَرِ عُمَرِ جَنَازَةَ مَنْ اِيْسْتَادَهْ اَسْتِ

¹⁸ Altı yön.

Bu tarafta da deva bulamadım. Sonra kafamı kaldırıp ömür ağacımın başına baktım. Gördüm ki, o ağacın tek meyvesi benim cenazemdir; ağacın üstünde duruyor, bana bakıyor.

^{HAŞİYE} İman, o ağacın meyvesinin bir cenaze olmadığını, aksine, ebedî hayata mazhar olan ve ebedî saadete hazırlanan ruhumun, yıldızlarda gezmek için eskimiş yuvasından çıktığını gösterir.

دَرِ قَدَمِ: أَبِ خَاكِ خَلَقَتْ مَنْ وَخَاكِسْتَرِ عِظَامِ مَنْسْت

O yöne bakınca da ümitsizliğe düşüp başımı aşağı eğdim. Baktım ki: Aşağıda, ayağımın altında, kemiklerimin toprağı ile yaratılışımın başlangıcındaki toprak birbirine karışmış. Bu da bana derman olmadı, derdime dert kattı.

^{HAŞİYE} İman, o toprağın rahmet kapısı ve cennet salonunun perdesi olduğunu gösterir.

چُونِ دَرِ پَسِ مِی نِگَرَمُ، بِنَم: اِنِ دُنْيَا بِي بُنْيَادِ هِيچِ دَرِ هِيچِسْت

Gözümü oradan da çevirip arkama baktım. Gördüm ki, esassız, fâni bir dünya, hiçlik derelerinde ve yokluk karanlığında yuvarlanıp gidiyor. Derdime merhem olmadı, aksine, korku ve dehşet zehri ilave etti.

^{HAŞİYE} İman, o karanlıkta yuvarlanan dünyanın; vazifesi bitmiş, mânâsını ifade etmiş, geride neticelerini bırakmış, Samed Yaratıcının bir mektubu ve ilahî nakışların sayfaları olduğunu gösterir.

وَدَرِ پِشِ: اَنْدَازَه نَظَرِ مِيكَنْم، دَرِ قَبْرِ كُشَادَه اَسْت
وَرَاهِ اَبَدِ بَدُوَرُو دِرَازُ پَدِيدَارَسْت

Oradan da hayır bulamadığım için önüme, ileriye baktım. Gördüm ki, kabir kapısı yolun sonunda açık duruyor, onun arkasında ebediyete giden bir cadde uzaktan uzağa göze çarpıyor.

^{HAŞİYE} İman, o kabir kapısının, nur âleminin kapısı ve o yolun da, ebedî saadete giden yol olduğunu gösterdiğinden, dertlerime hem derman hem merhem olur.

مَرَا جُزْ جُزْءِ اِخْتِيَارِي چيزي نِسْتِ دَرِ دَسْتِ

İşte şu altı yönde dostluk hissi ve teselli değil, dehşet ve korku bulduğum halde, elimde cüzî, sınırlı bir iradeden başka bir şey yoktur ki, ona dayanıp o dehşet ve korkuya karşılık vereyim.

HAŞİYE İman, bir zerre hükmündeki o sınırlı irade yerine, sonsuz bir kudrete dayanmak için bir vesika verir ve belki imanın kendisi bir vesikadır.

كِهِ أَوْ جُزْءٍ هَمِّ عَاجِزٍ، هَمِّ كُونَاهُ وَ هَمِّ كَمِّ عَيَّارِ سَتِ

Halbuki insanın cüzî irade denilen o silahı hem aciz hem kısıdır; ayarı noksandır, bir şey var edemez. Gayretten başka bir şey elinden gelmez.

HAŞİYE İman, o cüzî iradeyi Allah namına değerlendirmeyi sağlayıp her şeye kâfi hale getirir. Bir askerinin, sınırlı kuvvetini devlet hesabına kullandığı vakit kendi gücünün binlerce kat üstünde işler görmesi gibi...

نَهْ دَرِ مَاضِي مَجَالِ حُلُولِ، نَهْ دَرِ مُسْتَقْبَلِ مَدَارِ نُفُودِ سَتِ

Cüzî iradem ne geçmiş zamana dâhil olabilir ne de gelecek zamana nüfuz edebilir. Geçmişe ve geleceğe dair emellerime ve elemelerime faydası yoktur.

HAŞİYE İman, dizginini hayvanî olan cismin elinden alıp kalbe ve ruha teslim ettiği için, geçmişe nüfuz edip geleceğe gidebilir. Çünkü kalb ve ruhun hayat dairesi geniştir.

مَعِيدَانِ أَوْ إِيْنِ زَمَانِ حَالِ، وَبِكَ أَنْ سَيَّالِ سَتِ

O cüzî iradenin hareket sahası, şu kısacık şimdiki zaman ve sadece bir andır.

بَا إِيْنِ هَمِّهَ فَقْرَهَا وَضَعْفَهَا، قَلَمِ قُدْرَتِ تُوْ أَشْكَارَهَ نُوشْتَهَ أَسْتِ،
«دَرِ فِطْرَتِ مَا»: مَثِيلِ أَبَدِ وَأَمَلِ سَرْمَدِ

İşte bütün bu ihtiyaçlarımla, zayıflığımla, fakrım ve acizliğimle beraber altı yönden gelen dehşet ve korkularla perişan bir haldeyken; kudret kalemiyle, yaradılışımın sayfasında ebediyete uzanan arzular ve sonsuzluğa yayılan emeller açık bir şekilde yazılmış, mahiyetime yerleştirilmiştir.

بَلْكَهَ هَرِّ چِه هَسْتِ، هَسْتِ

Belki dünyada ne varsa, örnekleri fitratımda bulunur. Hepsiyle alâkadarım. Onlar için kabiliyetlerimi, duygularımı çalıştırıyor, çalıştırıyorum.

دَائِرَةُ اِحْتِيَاجٍ مَانَدِ دَائِرِ مَدِّ نَظَرِ بُرُزْغِي دَارَسْت

İhtiyaç dairesi, gözün ulaştığı daire kadar büyük ve geniştir.

حَيَالُ كُدَامِ رَسَدِ اِحْتِيَاجٍ نِيرُ رَسَدِ
دَرِ دَسْتِ هَرُ چِه نِيَسْتِ دَرِ اِحْتِيَاجِ هَسْتِ

Hatta hayal nereye giderse ihtiyaç dairesi de o kadar genişler. Orada da ihtiyaç vardır. Belki elde ne yoksa ihtiyaçta vardır; elde olmayan, ihtiyaç dairesinde bulunur. Elde olmayanlar ise sonsuzdur.

دَائِرَةُ اِقْتِدَارِ هَمَجُو دَائِرِ دَسْتِ كُو تَاهَسْتِ

Halbuki iktidar dairesi sınırlıdır. Elimin uzanabildiği daire kadar küçük ve dardır.

پَسْ فَقْرُ وِ حَاجَاتِ مَا بَقَدْرِ جِهَانَسْتِ

Demek ki, fakrım ve ihtiyaçlarım dünya kadardır.

وَسَرْ مَائِيَهْ مَا هَمَجُو «جُزْءِ لَا يَتَجَرَّأُ» اَسْتِ

Sermayem ise zerre kadar, az bir şeydir.

اَيْنِ جُزْءِ كُدَامِ وَاَيْنِ كَاتِنَاتِ حَاجَاتِ كُدَامَسْتِ؟

İşte cihan kadar ve milyarlar ile ancak elde edilecek ihtiyaçlar nerede, şu beş paralık cüzî irade nerede? Onlar bununla satın alınmaz, bununla kazanılmaz. Öyleyse başka bir çare aramak gerekir.

پَسْ دَرِ رَاهِ تُو، اَزْ اَيْنِ جُزْءِ نِيرُ بَا زِ مِي كُورُسْتِنِ چَارَهْ مَنْ اَسْتِ

O çare, cüzî iradeden de vazgeçip, işini Cenâb-ı Hakk'ın iradesine bırakarak kendi güç ve kuvvetinden sıyrılmak, O'nun kudretine ve kuvvetine sığınarak tevekkül hakikatine yapışmaktır. Ya Rab! Madem kurtuluş çaresi budur. Senin yolunda cüzî irademden vazgeçiyor ve benliğimi terk ediyorum.

تَا عِنَايَتِ تُو دَسْتِگِيرِ مَنْ شُوْدُ، رَحْمَتِ بِي نِهَائِتِ تُو پَنَاهِ مَنْ اَسْتِ

Ta ki, senin inayetin aczime ve zayıflığıma merhamet edip elimden tutsun. Ve rahmetin, fakr ve ihtiyacıma şefkat gösterip bana dayanak olabilsin, kapısını açsın.

اِنْ كَسَّ كِه بَحْرِ بِي نَهَائِيَتْ رَحْمَتِ يَافْتَه اَسْت
تَكِّيَه نَه كُنْد بَر اَيْن جُزْءِ اِخْتِيَارِي كِه يَك فَطْرَه سَرَابَسْت

Evet, rahmetin sonsuz denizini bulan, elbette bir damla serap hük-
mündeki cüzî iradesine güvenmez, Allah'ın rahmetini bırakıp ona mü-
racaat etmez.

اَيْوَاه! اَيْن زِنْدَغَانِي هَمِچُو خَابَسْت
وَيْن عُمرِ بِي بُنْيَادِ هَمِچُو بَادَسْت

Eyvah, aldandık! Şu dünya hayatını sabit zannettik, o yüzden bü-
tün bütün ziyan ettik. Evet, şu hayat yolculuğu bir uykudur, bir rüya
gibi geçti. Şu temelsiz ömür de bir rüzgâr gibi uçar, gider...

اِنْسَانُ بَرَوَالِ دُنْيَا بَفَنَّا اَسْت، اَمَالِ بِي بَقَا اَلَامُ بَه بَقَا اَسْت

Kendine güvenen ve varlığını ebedî zanneden gururlu insan, yok
olmaya mahkûmdur, süratle yokluğa gidiyor. İnsanın evi olan dün-
ya ise hiçlik karanlığına düşer. Emeller fâni olur, elemeler ruhta bâki
kalır.

بِيَا اَيِّ نَفْسِ نَا فَرَجَام! وُجُودِ فَايِي خُذْرَا فَدَا كُنْ
خَالِقِ خُودْرَا كِه اَيْن هَسْتِي وَدِيْعَه هَسْت

Madem hakikat budur, gel, ey hayata çok arzu duyan, yaşama-
ya çok istekli, dünyaya çok âşık, sonsuz emellere ve elemlere müpte-
la talihsiz nefsim! Uyan, aklını başına al! Nasıl ki yıldızböceği, kendi
ışıkçığına güvendiğinden, gecenin sonsuz karanlığında kalır. Bal arısı
kendine güvenmediği için güneşi bulur. Dostları olan bütün çiçekleri,
güneşin ışığıyla yaldızlanmış olarak görür. Aynen öyle de, kendine,
varlığına ve benliğine dayanırsan yıldızböceği gibi olursun. Eğer fâni
varlığını, onu sana veren Hâlık'ın yolunda feda edersen bal arısı gibi
olur, sonsuz bir varlık nuru bulursun. O halde feda et, çünkü şu varlık
sende emanettir.

وَمَلِكِ اَوْ وَاو دَادَه فَنَّا كُنْ تَا بَقَا يَابَدُ،
اَز اَنْ سِرِّي كِه: «نَفِي نَفِي» اِثْبَاتِ اَسْت

Hem varlığın O'nun mülküdür, O vermiştir. Öyleyse kimseye minnet etmeden ve çekinmeden varlığını fâni kıl, feda et ki, bekâ bulsun. Çünkü “nefy-i nefy, ispattır”; yani bir şeyin yokluğu yok ise o şey vardır. Yok, yok ise var olur.

خُدَايِ پُرْ كَرَمِ خُوْدُ مُلْكِ خُوْدِرَا مِي خَرْدُ اَزْ تُو
بِهَآيِ بِي كِرَانِ دَاَدَهْ بَرَايِ تُو نِگَاَهْ دَارَسْت

Hâlık-ı Kerîm, kendi mülkünü senden satın alıyor, karşılığında sana cennet gibi büyük bir fiyat veriyor. Hem o mülkü senin için güzelce muhafaza ediyor. Kıymetini yükseltiyor. Onu yine sana, hem bâki hem mükemmel bir surette geri verecektir. Öyleyse ey nefsim, hiç durma! Birbiri içinde beş kârlı ticareti yap ki, beş zarardan kurtulup beş kazancı birden elde edesin.¹⁹

***

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
فَلَمَّا أَفْلَقَ قَالَ لَا أَحِبُّ الْأَفْلِقِينَ²⁰
لَقَدْ أَبْكَانِي نَعْيِي «لَا أَحِبُّ الْأَفْلِقِينَ» مِنْ خَلِيلِ اللّٰهِ

Hazreti İbrahim'in (aleyhisselâm) kâinatın yok olup gideceğini ve ölümünü ilan eden *لَا أَحِبُّ الْأَفْلِقِينَ* feryadı beni ağlattı.

فَصَبَّبْتُ عَيْنُ قَلْبِي قَطْرَاتِ بَاكِیَاتِ مِنْ شُؤُونِ اللّٰهِ

Onun için kalb gözü ağladı, acı gözyaşları döktü. Kalb gözü ağladığı gibi, döktüğü her bir damla da o kadar hazindir ki, ağlatırken âdeta kendileri de ağlıyor. O damlalar, aşağıdaki Farsça ifadelerdir.

لِتَفْسِيرِ كَلَامِ مِنْ حَكِيمِ أَيِّ نَبِيِّ فِي كَلَامِ اللّٰهِ

İşte o damlalar, Hakîm Yaraticının bir nebisinin, peygamberinin Allah kelâmı içinde bulunan bir sözünün bir çeşit tefsiridir.

نَمِي زَبِيَاَسْت «أَقُولُ دَه» كَمْ شُدْنَ مَحْبُوب

¹⁹ Buradaki beş kâr ve beş zarar için Altıncı Söz'e bakınız.

²⁰ “(Gece bastırınca İbrahim bir yıldız gördü, ‘İddianıza göre) Rabbim budur!’ dedi. Yıldız sönünce de, ‘Ben öyle sönüp batanları tanrı diye sevmem’ (dedi).” (En’âm sûresi, 6/76)

Güzel değildir batıp kaybolan bir sevgili... Çünkü yokluğa mahkûm olan, hakiki güzel olamaz; ebedî aşk için yaratılan ve Samed'in aynası olan kalb ile sevilmez ve sevilmemeli!

نَمِي أَرْزُدُ «عُرُوبِدَه» عَيْبُ شُدْنُ مَطْلُوبُ

İstenen bir şey ki, batıp kaybolmaya mahkûmdur; kalbin alâkasına, aklın merakına değmez, arzulara yuva olamaz. Gam ve kederle ardından üzölmeye lâayık değildir. Nerede kaldı ki, kalb ona tapsın ve bağlanıp kalsın!

نَمِي خَاهَمُ «فَنَادَه» مَحْوُ شُدْنُ مَقْضُودُ

Arzu edilen bir şey ki, fânilikte mahvoluyor, onu istemem. Çünkü fâniyim, fâni olanı istemem, neyleyeyim!..

نَمِي خَانَمُ «رَوَالِدَه» دَفْنُ شُدْنُ مَعْبُودُ

Bir mabud ki, yokluğa gömölüyor, onu çağırmam, ona sığınmam. Çünkü sonsuz derecede muhtaç ve acizim. Aciz olan, benim pek büyük dertlerime deva bulamaz, ebedî yaralarımaya merhem süremez. Yokluktan kendini kurtaramayan, nasıl mabud olur?

عَقْلُ فَرِيَادُ مِي دَارْدُ، نِدَاءِ «لَا أَحِبُّ الْأَفْلِينَ» مِي زَنْدُ رُوحَمُ

Evet, görünüşe göre hüküm veren akıl, kâinatın şu keşmekeşinde taparcasına bağlandığı şeylerin yok olduğunu görüp ümitsizce feryat eder ve bâki bir sevgiliyi arayan ruh da لَا أَحِبُّ الْأَفْلِينَ diye haykırır.

نَمِي خَاهَمُ نَمِي خَانَمُ نَمِي تَابَمُ فِرَاقِي

İstemem, arzu etmem ayrılığı, ona dayanamam...

نَمِي أَرْزُدُ «مَرَّاقَه» اَيْنُ زَوَالُ دَرُ پَسُ تَلَاقِي

Hemen arkasından gelen ayrılıkla acılaşılan kavuşmalar, kedere ve meraka değmez. Arzu duymaya hiç lâayık değildir. Çünkü lezzetin bitmesi elem olduğu gibi, bunu düşünmek de bir elemdir. Mecazî aşka düşen bütün âşikların divanları, yani aşknâmeleri olan manzum kitapları, şu ayrılık düşüncesinden gelen elemden birer feryattır. Her birinin şiirlerinin ruhunu sıksan, elemli birer feryat damlar.

أَزْ أَنْ دَرْدِ گَرِینِ «لَا أُحِبُّ الْأَفْلِینَ» مِی زَنْدَ قَلْبِیْمِ

İşte o ayrılığa mahkûm kavuşmaların, o elemli, mecazî aşkların derdinden ve belâsındandır ki, kalbim Hazreti İbrahim gibi لَا أُحِبُّ الْأَفْلِینَ feryadıyla ağlıyor ve bağırıyor.

دَرُ اِبْنِ فَنِی بَقَا خَازِی بَقَا خِیْرَدُ فَنَادَنْ

Eğer şu fâni dünyada bekâ istiyorsan; bekâ, fânilikten çıkıyor. Nefs-i emmarenî²¹ fâni kıl ki, bâki olasın.

فَنَا سُو، هَمَّ فَدَا كُنْ، هَمَّ عَدَمِ بَیْنِ، كِهَ اَزْ دُنْیَا «بَقَایَه» رَاہَ «فَنَادَنْ»

Dünyaya taparcasına bağlanmanın esası olan kötü ahlâktan sıyrıl, fâni ol! Sahip bulduklarını Hakiki Sevgili'nin yolunda feda et! Varlıkların yokluğu haber veren âkibetlerini gör! Çünkü şu dünyadan bekâyaya giden yol, fânilikten geçiyor.

فَكِرْ فِیْزَا زِ مِی دَا رَدُ، اَنِینِ «لَا أُحِبُّ الْأَفْلِینَ» مِی زَنْدَ وَجْدَانِ

Sebeplerin içine dalan insan aklı, dünyanın yok olacağını düşünmenin sarsıntısıyla hayrette kalıp ümitsizce feryat ediyor. Hakiki bir varlık isteyen vicdan, Hazreti İbrahim (aleyhisselam) gibi لَا أُحِبُّ الْأَفْلِینَ inlemesiyle mecazî sevgililerden ve gelip geçici şeylerden alâkasını kesip Hakiki Mevcud'a ve Bâki Sevgili'ye bağlanıyor.

بَدَانِ اَیْ نَفْسِ نَادَانِمِ! كِهَ: دَرُ هَرُ فَرْدِ اَزْ فَنِی دُو رَاہَ هَسْتِ

بَا بَاقِی، دُو سِرِّ جَانِ جَانَنِی

Ey cahil nefsim! Bil ki, dünya ve varlıklar gerçi fânidir, fakat her fâni şeyde, bâkiye ulaştırın iki yol bulabilirsin. Can ve canan olan Ebedî Sevgili'nin cemâl tecellilerinden iki parıltıyı, iki sırmı görebilirsin. Ancak, fâni suretlerden ve kendinden geçebilmen şartıyla...

كِهَ دَرُ نِعْمَتِهَا اِنْعَامِ هَسْتِ وَپَسِ اِنَا زَهَا اَسْمَا بَگِیْرِ مَعْرِی،

وَ مِیْرَنْ دَرُ فَنَا اِنْ قِشْرِ بِي مَعْنَا

Evet, nimetlerin içinde nimet verme fiili görünür, Rahman'ın iltifatı

²¹ **Nefs-i emmare:** İnsanı daima kötülüğe sevk eden nefis.

hissedilir. Nimetten “nimet verme”ye geçersen Mün'im'i (nimet veren) bulursun. Hem Samed Yaratıcının her eseri, bir mektup gibi, o Sâni-i Zülcelâl'in isimlerini bildirir. Nakıştan mânâya geçersen, o ilahî isimler yoluyla onların Sahibini bulursun. Madem şu fânî, sanatlı varlıkların özünü, içini bulabilirsin; onu elde et, mânâsız kabuğunu acımadan fânîlik seline at...

بَلِي أَتَارَهَا كَوَيْتُ، زَأْسَمَا لَفْظٍ يُرِّ مَعْنَا بِخَانَ مَعْنَا وَ مِيزَنَ دَرَّ هَوَا أَنْ لَفْظٍ بِي سَوْدَا

Evet, sanatlı varlıklardan hiçbiri yok ki, cisme bürünmüş, çok mânâlı bir kelime olmasın, Sâni-i Zülcelâl'in pek çok ismini okutmasın. Madem şu eserler, kudret kelimeleridir; mânâlarını oku, kalbine koy. Mânâsız kalanları korkusuzca yokluğa at. Arkalarından alâkadar bir şekilde bakıp onlarla meşgul olma!

عَقْلُ فَرِيَادِ مِي دَارْدُ، غِيَاثِ «لَا أَحِبُّ الْأَفْلِينَ» مِيزَنَ أَيِّ نَفْسَمِ

İşte, dış görünüşe göre hüküm veren ve sermayesi afakî bilgilerden ibaret olan dünyevî akıl, böyle fikirler silsilesini hiçe ve yokluğa doğru çektiği için, hayretinden ve mahrumiyetinden ümitsizce fer-yat ediyor. Hakikate giden doğru bir yol arıyor. Madem ruh, batıp gidenlerden ve yok olanlardan elini çekti; kalb de mecazî sevgililerden vazgeçti, vicdan dahi fânîlerden yüz çevirdi. Sen de, biçare nefsim, Hazreti İbrahim gibi ²² لَا أَحِبُّ الْأَفْلِينَ yardım nidâsını haykır, kurtul!

جِهْ خُوشْ كَوَيْدُ أَوْ شَيْدَا «جَامِي» عِشْقُ خُونِي:

Fıtratı aşkla yoğrulmuş gibi, aşk kadehiyle sarhoş olan Mevlânâ Câmî, yüzleri kesretten vahdete, yani Allah'tan uzaklaştıran şeylerden Bir'e çevirmek için, bak ne güzel söylemiş:

²³ HÂŞİYE يَكِي خَوَاهُ، يَكِي خَوَانُ، يَكِي جُونِي، يَكِي بَيْنُ، يَكِي دَانُ، يَكِي كَوَيْدُ

Yalnız Bir'i iste, başkaları istenmeye değmiyor.

Bir'i çağır, başkaları imdada gelmiyor.

Bir'i talep et, başkaları buna lâıyk değil.

²² “Ben öyle sönüp batanları Tanrı diye sevmem.” (En'âm sûresi, 6/76)

²³ HÂŞİYE: Yalnız bu satır Mevlânâ Câmî'nin sözüdür.

Bir'i gör, başkaları her vakit görünmüyor, yokluk perdesinde saklanıyor.

Bir'i bil, O'nu bilmeye yardım etmeyen başka mâlumat faydasızdır.

Bir'i söyle, O'na ait olmayan sözler boş, lüzumsuz sayılabilir.

نَعْمَ صَدَقْتَ أَيَّ جَامِي؛ هُوَ الْمَطْلُوبُ،
هُوَ الْمَحْبُوبُ، هُوَ الْمَقْصُودُ، هُوَ الْمَعْبُودُ

Evet Câmi, pek doğru söyledin. Hakiki mahbub (sevgili), hakiki mat-lup (talep edilen), hakiki maksut (istenen), hakiki mabud yalnız O'dur...

كَيْه «لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ»²⁴ بَرَاتِرٌ مَيِّرُنْدُ عَالَمٌ

Çünkü bu âlem, her şeyiyle, türlü türlü dilleriyle, ayrı ayrı nağme-leriyle, Cenâb-ı Hakk'ın zikredildiği büyük bir halkada beraber لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ der, O'nun birliğine ve tekliline şahitlik eder.²⁵ لَا أَحِبُّ الْأَفْلِينَ sözünün açtığı yaraya merhem sürer ve alâkayı kestiği mecazî sevgililer yerine, insana bâki bir Sevgili'yi gösterir.

²⁴ "Allah, o hak Mabud'dur ki kendisinden başka ilah yoktur." (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87 ...)

²⁵ "Ben öyle sönüp batanları tanrı diye sevmem." (En'âm sûresi, 6/76)

Bundan yirmi beş sene kadar önce, İstanbul Boğazı'ndaki Yuşa Tepesi'nde, dünyayı terk etmeye karar verdiğim bir zamanda, bazı mühim dostlarım beni dünyaya, eski halime döndürmek için yanıma geldiler. Dedim ki, "Beni yanına kadar bırakınız, istihare edeyim." Sabahleyin kalbime bu iki levha doğdu. Şiire benzer, fakat şiir değil. O mübarek hâtıranın hatırı için ilişmedim. Geldiği gibi muhafaza edildi. Yirmi Üçüncü Söz'ün sonuna eklenmişti. Makam münasebetiyle buraya alındı.

Birinci Levha

Gafillerin dünyasının hakikatini tasvir eden levhadır.

Beni dünyaya çağırma,
Ona geldim fenâ²⁶ gördüm.

Gaflet daima perde oldu,
Ve Hak nurunu nihan²⁷ gördüm.

Bütün eşya ve varlıkları
Birer fâni muzır²⁸ gördüm.

Vücut desen, onu giydim,
Ah, ademdi,²⁹ çok belâ gördüm.

Hayat desen onu tattım
Azap içinde azap gördüm.

Akıl azabın ta kendisi oldu,
Bekâyı bir belâ gördüm.

Ömür tamamen heva oldu,
Kemâli hep heba gördüm.

Ameli rıyanın ta kendisi,
Emeli tamamen elem gördüm.

²⁶ Fânîlik, geçicilik.

²⁷ Gizli, saklı.

²⁸ Zararlı.

²⁹ Hiçlik, yokluk.

Kavuşmak ayrılık oldu,
Devâyı hastalık gördüm.

Bu nurlar karanlık oldu,
Bu ahbabı yetim gördüm.

Bu sesler ölümün habercisi oldu,
Bu canlıları ölmüş gördüm.

İlim evhama döndü,
Hikmette bin illet gördüm.

Lezzet ayn-ı elem oldu,
Varlıkta bin yokluk gördüm.

Sevgili desen onu buldum,
Ah, ayrılıkta çok elem gördüm.

İkinci Levha

Hidayet ve huzur yolunda olanların
dünyalarının hakikatine işaret eden levhadır.

Daimî gaflet yok oldu,
Ve Hak nurunu ayan³⁰ gördüm.

Varlık Zât'ının delili oldu,
Hayat, Hakk'ın aynasıdır, gör.

Akıl, hazinelere anahtar oldu,
Fenâ, bekâ kapısıdır, gör.

Kemâlin parıltısı söndü,
Fakat bir cemâl güneşi var, gör.

Ayrılık, kavuşma oldu,
Elem ayn-ı lezzettir, gör.

Ömür bütün amel oldu,
Ebed ayn-ı ömürdür, gör.

³⁰ Apaçık, aşikâr.

Karanlıklar ışığa kılıf oldu,
Bu ölümdede hak hayat var, gör.

Bütün eşya dost oldu,
Bütün sesler zikirdir, gör.

Bütün zerreler, varlıklar
Zikir ve tesbih eder, gör.

Fakrı gınâ³¹ hazinesi buldum,
Aczde tam kuvvet var, gör.

Eğer Allah'ı buldunsa
Bütün eşya senindir, gör.

Eğer Mâlik-i Mülk'e kul isen
O'nun mülkü senindir, gör.

Eğer bencil ve kendi nefesine mâliksen
Sayısız belâdır, gör,

Sonsuz bir azaptır, tat,
Hesapsızca, gayet ağırdır, gör.

Eğer Hüdâ'yı tanıyan hakiki bir kul isen,
Hudutsuz bir safâdır, gör,

Hesapsız bir sevap var, tat,
Nihayetsiz saadet gör.

***

Yirmi beş sene önce, ramazanda, ikindiden sonra Şeyh Geylânî'nin (kuddise sirruh) Esmâ-i Hüsnâ manzumesini okuyordum. Allah'ın güzel isimleriyle bir münâcât yazmak için bir arzu hissettim. Fakat o vakit bu kadar yazıldı. O kutsî üstadımın mübarek Münâcât-ı Esmâiye'sinin bir benzerini yazmak istedim. Heyhat! Nazma kabiliyetim yok; yapamadım, noksan kaldı. Bu münâcât, Otuz Üçüncü Söz'ün Otuz Üçüncü Mektup'u olan Pencereleler Risalesi'ne eklenmişti. Makam münasebetiyle buraya alındı.

³¹ Zenginlik.

هُوَ الْبَاقِي

حَكِيمُ الْقَضَايَا نَحْنُ فِي قَبْضِ حُكْمِهِ هُوَ الْحَكَمُ الْعَدْلُ لَهُ الْأَرْضُ وَالسَّمَاءُ
 عَلِيمُ الْخَفَايَا وَالْغُيُوبِ فِي مُلْكِهِ هُوَ الْقَادِرُ الْقَيُّومُ لَهُ الْعَرْشُ وَالْتَّرَاءُ
 لَطِيفُ الْمَزَايَا وَالْتَّقْوِشِ فِي صُنْعِهِ هُوَ الْفَاطِرُ الْوَدُودُ لَهُ الْحُسْنُ وَالْبَهَاءُ
 جَلِيلُ الْمَرَايَا وَالشُّؤُونِ فِي خَلْقِهِ هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ لَهُ الْعِزُّ وَالْكِبْرِيَاءُ
 بَدِيعُ الْبَرَايَا نَحْنُ مِنْ نَفْسِ صُنْعِهِ هُوَ الدَّائِمُ الْبَاقِي لَهُ الْمُلْكُ وَالْبَقَاءُ
 كَرِيمُ الْعَطَايَا نَحْنُ مِنْ رَكْبِ صُنْفِهِ هُوَ الرَّزَّاقُ الْكَافِي لَهُ الْحَمْدُ وَالشَّنَاءُ
 جَمِيلُ الْهَدَايَا نَحْنُ مِنْ نَسْجِ عِلْمِهِ هُوَ الْخَالِقُ الْوَافِي لَهُ الْجُودُ وَالْعَطَاءُ
 سَمِيعُ الشَّكَايَا وَالْدُّعَاءِ لِخَلْقِهِ هُوَ الرَّاحِمُ الشَّافِي لَهُ الشُّكْرُ وَالشَّنَاءُ
 غَفُورُ الْخَطَايَا وَالذُّنُوبِ لِعَبْدِهِ هُوَ الْغَفَّارُ الرَّحِيمُ لَهُ الْعَفْوُ وَالرِّضَاءُ³²

Ey nefsim! Kalbim gibi ağla, bağır ve de ki:

“Fâniyim, fâni olanı istemem.

Acizim, aciz olanı istemem.

Ruhumu Rahman'a teslim eyledim, başkasını istemem!

İsterim, fakat bâki bir yâr isterim.

Zerreyim, fakat ebedî bir güneş isterim.

Tamamen bir hiçim, fakat bu mevcudatı her şeyiyle isterim.”

³² O'dur Bâkî. O, hükmünün kazasında Hakîm'dir; biz de O'nun hükmü altındayız. Hakem olan O, Adl olan O'dur; yeryüzü ve gökler O'nundur. Mülkünde gizli ve kapalı olanı O hakkıyla bilir. Kadir olan O, Kayyûm olan O'dur; Arş da, yer de O'nundur. Sanatının nakışlarında ve vasıflarında görünen, O'nun lütfudur. Fâtir O'dur, Vedûd O; mahlûkattaki bütün güzellikler O'nundur. Varlıkların aynasında ve mahlûkatının her şeyinde görünen, O'nun celâlidir. Melik O'dur, Kudûs O; iz-zet ve büyüklük de O'na aittir. Mahlûkatını büyüleyici sanat içinde var eden O'dur; biz de O'nun sanatının nakışlarıyız. Dâim O'dur, Bâkî O; mülk ve bekâ O'nundur. O ihsanlarında pek kerimdir; biz de O'nun misafir kabilelerindeniz. Rezzak O'dur, her ihtiyaca Kâfi O; hamd ve senâ O'na mahsustur. Rahmet hediyelerinde görü-nen, O'nun cemâlidir. Biz de O'nun ilminin nakışlarındanız. Hâlık O'dur, Vâfi O; cömertlik ve bağışlama O'nundur. Mahlûkatının şikâyet ve dualarını işiten O'dur. Merhamet eden O, şifâ veren O; şükür ve senâ O'na mahsustur. Kullarının hata ve günahlarını bağışlayan da O'dur. Gaffâr O'dur, Rahîm O; af da, rıza da O'ndandır.

Barla Yaylası'nda Çam, Katran, Ardıç ve Karakavak Ağaçlarının Bir Meyvesidir

On Birinci Mektup'un bir parçasıdır. Makam münasebetiyle buraya alınmıştır.

Esarettayken bir gün, dağ başında, muazzam çam, katran ve ardıç ağaçlarının heybetli suretlerini, hayret veren vaziyetlerini seyrederken pek tatlı bir rüzgâr esti. O vaziyeti, pek muhteşem, şirin, gürültülü ve raksa benzer bir zelzele, cezbeli bir tesbihat suretine çevirdiğinden, o eğlence seyri bir ibret bakışına ve hikmet dersine döndü. Birden Ahmed-i Cizri'nin şu Kürtçe sözleri hatırıma geldi:

هَزْكَسْ بَتَمَاشَا كِه حُشَنَاتَه زِهَزْجَايِ تَشْبِيَه بِنِگَارَانِ بِجَمَالَاتَه دِنَارِنُ³³

Kalbim, ibret mânâlarını ifade etmek için şöyle ağladı:

يَا رَبِّ! هَزْ حَيِّ بَتَمَاشَا كِه صُنْعِ تُو زِهَزْجَايِ بَتَايِ

زِنَشِيْبُ اَزْ فِرَايِ مَانِنْدِ دَلَالَانِ بِنْدَاءِ بَاوَايِ

دَمِ دَمِ زَجَمَالِ نَقِشِ تُو دَرِ رَقْصِ بَايِ

زِكَمَالِ صُنْعِ تُو خُوشِ خُوشِ بِنِگَايِ

زِشِيرِيْنِي اَوَازِ خُودِ هَيِّ هَيِّ دِنَايِ

اَزْ وَيِ رَقْصِ اَمْدِ جَذْبَه خَايِ

اَزِيْنِ اَثَارِ رَحْمَتِ يَافْتِ هَزْ حَيِّ دَرِيسِ تَشْبِيْحِ نَمَايِ

اِيَسْتَا دَسْتِ هَزْ يَكِي بَرِ سَنَكِ بَالَا سَرَفِرَايِ

دِرَازِ كَرْدَسْتِ دَسْتَهَارَا بَدَرْگَاهِ اِلْهِي هَمْچُو شَهَبَايِ

بَجُنْبِيْدَسْتِ زُلفَهَارَا بَشُوقِ اَنْگِيْزِ شَهَنَايِ

بِيَالَا مِيْزَنَنْدِ اَزْ پَرْدَه هَايِ هَايِ هُوِيْ عِشْقِ بَايِ

مِيْدَهْدِ هُوْشَه كِبِيْرِنُهَايِ دَرِيْنُهَايِ زَوَالِيْ اَزْ حُبِّ مَجَايِ

³³ el-Cizri, el-Ikdü'l-Cevheri fi Şerhi Divâni's-Şeyh el-Cizri s. 438.

بَرِ سَرِ مَحْمُودَهَا نَعْمَاهَايِ حُزْنِ أَنْكَبِزِ اِيَاَزِي

مُزْدَهَارَا نَعْمَاهَايِ اَزَلِي اَزْ حُزْنِ اَنْكَبِزِ نَوَاَزِي

«رُوحَه» مِي اِيْدْ اَزُو رَمَزَمِهْ نَازُ بِيَاَزِي

قَلْبِ مِيخَوَانْدْ اَزِينِ اِيَاْتَهَا: سِرِّ تَوْحِيدِ زِعْلُو نَظْمِ اِعْجَاَزِي

نَفْسِ مِيخَوَاهْدْ دَرِ اَيْنِ وَلَوْكَهْ هَا.. زَلْزَلَهْ هَا: ذَوْقِ بَاقِي دَرِ فَنَائِي دُنْيَا بَاَزِي

عَقْلِ مِيْسِيْنْدْ اَزِينِ رَمَزَمَهْ هَا.. دَمْدَمَهْ هَا: نَظْمِ خِلْقَتِ، نَفْسِ حِكْمَتِ، كَنْزِ رَاَزِي

اَزُو مِيْدَارْدْ هَوَا اَزِينِ هَمْمَهْمَهْ هَا.. هُوَهْوَهْ هَا مَرْگِ خُودِ دَرِ تَرَكِ اَذْوَاقِ مَجَاَزِي

خَيَالِ بِيْنْدْ اَزِينِ اَشْجَازِ: مَلَايْكَ رَا جَسْدِ اَمْدِ سَمَاوِي، بَاهَزَارَانِ نِي

اَزِينِ نِيهَا شَنِيدَتِ هُوشِ: سِنَائِشَاهَايِ ذَاتِ حَيِّ

وَرَقَهَارَا زَبَانِ دَارَنْدْ.. هَمَه «هُو هُو» ذِكْرِ اَرَنْدِ بَدَرِ مَعْنَايِ، حَيِّ حَيِّ

چُو «لَا اِلَهَ اِلَّا هُو»³⁴ بَرَابَرِ مِيَزَنْدْ هَرِ شَيْ

دَمَادَمِ جُوِيْدَنْدْ «يَا حَقُّ» سَرَا سَرِ گُوِيْدَنْدْ: «يَا حَيِّ» بَرَابَرِ مِيَزَنْدْ: «اللَّهُ»

فَيَا حَيِّ يَا قَيُّوْمُ بِحَقِّ اسْمِ حَيِّ قَيُّوْمِ

حَيَاتِي دِهْ بَايْنِ قَلْبِ پَرِيْشَانِ رَا اِسْتِقَامَتِ دِهْ بَايْنِ عَقْلِ مُشَوُّشِ رَا... اَمِيْن.

³⁴ “Allah, o hak Mabud'dur ki kendisinden başka ilah yoktur.” (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87 ...)

Barla Yaylası, Tepelice'de çam, katran, ardıç ve karakavak ağaçlarının meyvesi hakkında yazılan Farsça beyitlerin mânâsı:

هَزْكَسْ بِتَمَاشَا كِه حُسْنَاتَه زَهْرَجَايِ تَشْبِيَه نِگَارَانِ بِجَمَالَاتَه دِنَارَنْ³⁵

Yani: Senin güzelliğini seyretmeye, herkes her yerden koşup gelmiş. Senin cemâlinle naz ediyorlar.

يَا رَبِّ! هَزْ حَيِّ بِتَمَاشَا كِه صُنْعُ تُو زَهْرَجَايِ بِنَازِي

Her canlı, Senin sanatın olan yeryüzünü seyretmek için her yerden çıkıp bakıyor.

زَنْشِيْبُ اَزْ فِرَازِي مَانَنْدِ دَلَالَانِ بِنْدَاءِ بَاوَازِي

Aşağıdan, yukarıdan ilancılar gibi çıkıp bağıyorlar.

دَمَ دَمَ زَجَمَالِ نَقِشِ تُو^{36 NÜSHA} دَرِ رَفِصِ بَازِي

Birer ilancı gibi olan o ağaçlar Senin nakışlarının güzelliğinden keyiflenip oynuyor.

زَكَمَالِ صُنْعِ تُو حُوشِ حُوشِ بِنَازِي

Senin kusursuz sanatınla neşelenip güzel güzel seslerini duyuyorlar.

زِشِيرِيْنِي اَوَازِ خُوذْ هَيِ هَيِ دِنَازِي

Âdeta seslerinin tatlılığı onları da neşelendirip nazenin bir şekilde nazlandırıyor.

اَزْ وِي رَفِصَه اَمْدَ جَذْبَه خَازِي

İşte ondandır ki, şu ağaçlar raksa kalkmış, âdeta kendilerinden geçmek istiyor.

اَزِيْنِ اَثَارِ رَحْمَتِ يَافَتْ هَزْ حَيِّ دَرِسِ تَسْبِيْحِ نَمَازِي

İlahî rahmetin şu eserleriyle, her canlı, kendine has tesbihin ve namazın dersini alıyor.

³⁵ el-Cizrî, *el-Ikdü'l-Cevherî fi Şerhi Dîvânî's-Şeyh el-Cizrî* s. 438.

³⁶ NÜSHA * زِ هَوَايِ شَوْقِ تُو

* Sana olan tutkusundan.

اِبْتَدَأْتُ هَزِيكِي بَرَسْنِكِ بَالَا سَرَفَرَارِي

Ders aldıktan sonra her bir ağaç yüksek bir taşın üstünde başını arşa kaldırıp durmuş.

دِرَازُ كَرَدَسْتُ دَسْتَهَارَا بَدَرْگَاهِ اِلَهِي هَمچُو شَهْبَازِي

Her biri, yüzlerce elini Şehbâz-ı Kalender³⁷ HAŞİYE gibi Cenâb-ı Hakk'ın dergâhına uzatıp muhteşem bir ibadet vaziyeti almış.

بَحْبُيْدَسْتُ زُلْفَهَارَا بَشُوقِ اَنگِيزِ شَهْنَازِي ³⁸ HAŞİYE

Zülûf gibi küçük dallarını oynatıyor ve böylece seyredenlere de tatlı şevklerini, ulvî zevklerini hatırlatıyorlar.

بِيَالَا مِيَزَنَنْدُ اَزْ پَرْدَه هَايِ «هَایِ هُويِ» عِشْقِ بَازِي

Aşkın “hay huy” perdelerinden en hassas tellere, damarlara dokunur gibi ses veriyorlar. ³⁹ NÜSHA

مِيْدَهْدُ هُوشَه كِبِيْرِنَهَايِ دِرِيْنَهَايِ زَوَالِي اَزْ حُبِّ مَجَازِي

Akla şu vaziyetten şöyle bir mânâ geliyor: Mecażî sevgilerin yok olacağından gelen elemle ağlayışı ve derinden derine hazin bir inleyişi hatırlatıyorlar.

بَرِ سَرِ مَحْمُودَهَا نَعْمَهَايِ حُرْنِ اَنگِيزِ اِيَازي

Mahmud'ların, yani Sultan Mahmud gibi sevdiğinden ayrılmış bütün âşıkların başında, onlara âdeta sevgililerinin hüznü nağmelerini dinletiyorlar.

مُزْدَهَارَا نَعْمَهَايِ اَزْ لِي اَزْ حُرْنِ اَنگِيزِ تَوَازِي

Dünyevî sesleri ve sözleri artık dinleyemeyen ölmüslere; ezeli nağmeleri, hüznü uyandıran sedâları işittiriyor gibi bir vazife yapar görünüyorlar.

³⁷ HAŞİYE Şehbâz-ı Kalender, meşhur bir kahramandır. Şeyh Geylânî'nin irşadıyla Cenâb-ı Hakk'ın dergâhına sığınıp velilik mertebesine çıkmıştır.

³⁸ HAŞİYE Şehnaz-ı Çelkezî, kırk örme saç ile meşhur bir dünya güzelidir.

³⁹ NÜSHA Şu nüsha, mezarlıktaki ardıc ağacına bakar:

بِيَالَا مِيَزَنَنْدُ اَزْ پَرْدَه هَايِ «هَایِ هُويِ» مُزْدَهَارَا نَعْمَهَايِ اَزْ لِي اَزْ حُرْنِ اَنگِيزِ تَوَازِي*

* Aşkın “hay huy” perdelerinden en hassas tellere, damarlara dokunuyor gibi ses veriyorlar. Okşamanın verdiği hüznünden gelen ezeli nağmelerini ölümlere de duyuruyorlar.

«رُوحَه» مِي اِيْدُ اَرْو زَمَزَمَه نَارُ بِيَاَزِي

Ruh ise bu vaziyetten şunu anlıyor: Eşya tesbihat ile Sâni-i Zülcelâl'in isimlerinin tecellilerine karşılık verip naz-niyaz nağmelerine kapılmış.

قَلْبٌ مِيخَوَانْدُ اَزِيْنِ اِيَاتَهَا سِرِّ تَوْحِيْدٍ زِعْلُو نَظْمِ اِعْجَاَزِي

Kalb, her biri surete bürünmüş birer ayet hükmünde olan şu ağaçların mucizevî, yüksek nazmından tevhid sırrını okuyor. Yani yaratılışlarında o derece harika bir intizam, sanat ve hikmet vardır ki, kâinatta var olan bütün sebepler toplansa ve irade sahibi, dilediğini yapmakta serbest farz edilse, onları taklit edemez.

نَفْسٌ مِيخَوَاهْدُ دَرِ اِيْنِ وَلَوْلَهَ هَا زَلْزَلَهَ هَا دُوْقِ بَاقِي دَرِ فَنَآيِ دُنْيَا بَاَزِي

Nefis, şu vaziyete baktıkça, bütün yeryüzünü gürültülü bir ayrılık zelzelesinde yuvarlanıyor gibi görür. Bâki bir zevk arar. “Onu, dünyaya taparcasına bağlanmayı terk etmekte bulacaksın.” manâsını anlar.

عَقْلٌ مِيْبِيْنْدُ اَزِيْنِ زَمَزَمَه هَا دَمْدَمَه هَا: نَظْمِ خِلْقَتِ، نَقْشِ حِكْمَتِ، كَنْزِ رَاَزِي

Akıl ise hayvanların, ağaçların, bitkilerin ve havanın zemzeme ve demdemelerinde (nağmelerinde) gayet mânidar bir yaratılış intizamı, bir hikmet nakışı, bir sırlar hazinesi buluyor. Her şeyin pek çok yönden Sâni-i Zülcelâl'i tesbih ettiğini anlıyor.

اَرْوُو مِيْدَارْدُ هَوَا اَزِيْنِ هَمْمَهَمَه هَا هُوْهَوَه هَا مَرْگِ خُوْدِ دَرِ تَرْكِ اَدْوَاقِ مَجَاَزِي

Kötü arzulara sahip nefis de havanın şu esintisinden ve yaprakların hışırtısından öyle bir lezzet alıyor ki, o kötü arzuların hayatı olan bütün mecazî zevkleri unutup terk ederek bu hakiki zevk içinde ölmek istiyor.

خَيَالٌ بِيْنْدُ اَزِيْنِ اَشْجَاْرُ: مَلَائِكُ رَا جَسْدُ اَمْدُ سَمَاوِي بَاهَرَارَانُ نَبِي

Hayal ise vazifeli meleklerin, âdeta şu ağaçların içine girip her bir dalına pek çok ney takılmış o ağaçları ceset olarak giydiklerini görüyor. Âdeta Ebedî Sultan, binlerce ney sedâsıyla muhteşem bir merasimde meleklerle onları giydirmişçesine, o ağaçlar cansız, şuursuz birer cisim gibi değil, gayet şuurlu, mânidar vaziyetler gösteriyor.

أَزِينُ نَيْهَا سَنِيْدَتْ هُوَشُ: سِتَايْشَهَايِ ذَاتِ حَيِّ

İşte o neylerin sesi, semavî, yüce bir musikiden geliyor gibi saf ve tesirlidir. Akıl, o neylerden, başta Mevlânâ Celâleddin-i Rumî olmak üzere, bütün âşıkların işittikleri elemli ayrılık şikâyetlerini işitmiyor; belki o Hayy ve Kayyûm Zât'a takdim edilen Rahmanî şükürleri ve Rabbanî hamdleri dinliyor.

وَرَفُّهَا رَا زَيَانُ دَارُنْدُ هَمَمَه «هُوَ هُو» ذِكْرُ ارْنُدُ بَدْرُ مَعْنَايِ حَيِّ حَيِّ

Madem ağaçlar birer ceset, bütün yapraklar da birer dil oldu. Demek her biri binlerce dille, havanın dokunmasıyla “Hû, Hû” zikrini tekrar ediyor. Hayat nimetine şükürle, dualarıyla O’nu selamlayarak Sâni’in Hayy ve Kayyûm olduğunu ilan ediyorlar.

چُو «لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ»⁴⁰ بَرَابَرُ مِيرَنْدُ هَرُ شَيْ

Çünkü her şey لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ deyip kâinatın büyük zikir halkasında beraber zikrederek çalışıyor.

دَمَادَمُ جُوَيْدَنْدُ «يَا حَقُّ» سَرَا سَرُ گُوَيْدَنْدُ: «يَا حَيِّ» بَرَابَرُ مِيرَنْدُ: «اللَّهُ»

Her vakit, kabiliyetlerinin diliyle “Ya Hak” deyip hayat haklarını Cenâb-ı Hak’ın rahmet hazinesinden istiyorlar. Baştan başa, hayata mazhariyetlerinin lisanıyla “Ya Hayy” ismini zikrediyorlar.

فَيَا حَيِّ يَا قَيُّوْمُ بِحَقِّ اسْمِ حَيِّ قَيُّوْمُ

حَيَاتِي دِه بَايْنُ قَلْبِ پَرِيْشَانُ رَا اِسْتِقَامَتِ دِه بَايْنُ عَقْلِ مُشَوُّشِ رَا... اَمِيْن.⁴¹

⁴⁰ “Allah, o hak Mabud’dur ki kendisinden başka ilah yoktur.” (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87 ...)

⁴¹ Ya Hayy, ya Kayyum! Hayy-u Kayyum ismin hürmetine perişan kalbime hayat, kanşık aklıma istikamet ver. Amin.

Yıldızları Konuşturan Bir Yıldızname

Bir vakit Barla'da, Çam Dağı'nda, yüksek bir mevkiye, geceleyin gökyüzüne baktım. Şu ifadeler birden kalbime doğdu. Yıldızların hal diliyle konuşmalarını hayalen işittim gibi yazıldı. Nazım ve şiir bilmediğim için şiir kaidelerine girmedim, ilham edildiği gibi kaldı. Dördüncü Mektup ile Otuz İkinci Söz'ün birinci kısmının sonundan alınmıştır.

*“Dinle de yıldızların şu şirin hutbesini,
Nurlu nağmesini hikmet, bak nasıl beyan eylemiş.*

*Hep beraber nutka gelmiş, hak lisanıyla derler:
Bir Kadîr-i Zülcelâl'in haşmetli saltanatına,*

*Nurlu birer deliliz, Sâni'in varlığına
Hem vahdete hem kudrete şahitleriz biz!*

*Şu zeminin yüzünü yıldızlayan
Nazenin mucizeleri gibi melek seyranına.*

*Şu semânın yeryüzüne bakan, cennete dikkat eden
Binlerce dikkatli gözüz biz!⁴² HAŞİYE*

*Tûba-yı hilkatten⁴³ semâvat şikkına,
Samanyolunun dallarına,*

*Bir Cemîl-i Zülcelâl'in hikmet eliyle takılmış,
Pek güzel meyveleriz biz!*

*Şu semâvât ehline birer mescid-i seyyâr,⁴⁴
Birer hâne-i devvâr,⁴⁵ birer ulvî yuva,*

⁴² HAŞİYE Yani cennet çiçeklerinin fidanlık ve tarlacığı olan yeryüzünde sayısız kudret mucizesi sergilendiğinden semâvat âlemindeki melekler o mucizeleri ve harikaları seyrettikleri gibi; gökcisimlerinin gözleri hükmünde olan yıldızlar da âdeta melekler gibi yeryüzündeki nazenin, sanatlı eserleri gördükçe cennet âlemini izliyor, o geçici harikaları bâki bir surette cennette dahi seyrediyorlar gibi bir zemine, bir cennete bakıyorlar. Yani, o iki âleme nezaretleri var demektir.

⁴³ Yaratılış ağacı.

⁴⁴ Göklerin, Allah'a secde halindeki meleklerle dolu olduğuna dair Bkz. Tirmizî, zühd 9; İbni Mâce, zühd 19.

⁴⁵ Dönen birer ev.

*Birer misbah-ı neuvâr,⁴⁶ birer gemi-i cebbâr,⁴⁷
Birer tayyareyiz biz!..*

*Bir Kadîr-i Zülkemâl'in, bir Hakîm-i Zülcelâl'in
Birer kudret mucizesi, birer sanat ve hilkat harikası,
Hikmetin ve hilkatin nadir birer misali,
Birer nur âlemiyiz biz...*

*Böyle yüz bin dille yüz bin delil gösteririz,
İşittiririz insan olan insana.*

*Kör olası dinsiz gözü, görmez oldu yüzümüzü,
Hem işitmez sözümüzü, hak söyleyen ayetleriz biz...*

*Mührümüz bir, imzamız bir,
Rabbimize itaatkârız;*

*Tesbih eder, zikrederiz abidâne.⁴⁸
Samanyolunun büyük halkasına mensup meczuplarız biz..."*

dediklerini hayalen dinledim.

⁴⁶ Nurlu kandil.

⁴⁷ Büyük gemi.

⁴⁸ Kulluğa yakışır şekilde.